

галузі має стати системним процесом, що охоплює всі види діяльності, розширюючи можливості педагога та формуючи в учня важливі для нашого часу компетентності. Таким чином, інтерактивне навчання є ефективним способом організації навчально-пізнавальної діяльності учнів з особливими освітніми потребами на уроках української мови.

Під час вивчення української мови у 5 класі є широкі можливості для застосування усіх перелічених педагогічних технологій, тому вчитель повинен впроваджувати їх в освітній процес, враховуючи при цьому загальну кількість учнів та кількість учнів з особливими освітніми потребами, їх розумові можливості, загальну атмосферу в класі, власну підготовленість та досвід, а також матеріально-технічну базу школи.

Оволодіння сучасними педагогічними технологіями, їх застосування – обов'язкова компетенція професійної діяльності кожного вчителя-словесника у процесі роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Перспективи дослідження вбачаємо у розробці комплексу вправ і завдань, які можна використовувати для навчання української мови дітей з особливими освітніми потребами, зокрема, у 5 класі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адаптована конвенція ООН щодо осіб з особливими потребами. Нью-Йорк, 13 грудня 2006 р. URL: www.osmhi.org/index.php?page=200&news=401&pages
1. .2. Кларин М. В. Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта. *Педагогика*. 2000. №7. С. 12–18.
2. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання. Наказ МОН № 912 від 01.10.10 року. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/
3. Українська мова: програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–9 класи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>

Ясович Є.

Науковий керівник – проф. Палихата Елеонора

ФОРМУВАННЯ ТЕКСТОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Сучасні зміни в суспільстві зумовлюють оновлення освіти з урахуванням інноваційних педагогічних ідей кращих вітчизняних та світових традицій. Зміст і перспективи реформування освітньої галузі відображені у низці керівних державних документів, у результаті яких істотно змінюється соціальне замовлення школи, спрямоване на підготовку компетентної особистості, здатної творчо мислити і реалізувати освітні досягнення в конкретній сфері життя. Робота над текстотворенням підвищує рівень мовного і мовленнєвого розвитку школярів. Звідси посилена увага до питань теорії, зокрема до відомостей, що відносяться до побудови зв'язних цілісних висловлювань різних стилів, типів і жанрів. Перспективна текстотворча діяльність учнів загальноосвітньої школи на уроках української мови відбувається упродовж усього навчання в початковій, основній і старшій її ланках, щоб розвинути у школярів дар слова. Значні перспективи вбачаються у формуванні текстотворчої компетентності старшокласників у роботі над текстами-описами, текстами-розповідями і текстами-роздумами, як засобами взаємопов'язаного розвитку мовлення й мислення, вироблення цілісної мовної картини світу, самопізнання і виховання, інструментом розв'язання життєвих проблем.

Мета статті – висвітлити шляхи формування текстотворчої компетентності учнів старшої школи, готовності створювати тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення.

Текстотворча діяльність школярів стосується формування умінь продукувати монологічні, діалогічні та полілогічні висловлювання, виступати публічно перед аудиторією, підготовленою до сприймання.

Педагогічні спостереження показали, що у старшокласників мінімізовані знання з теорії текстотворення: про монологічний, діалогічний і полілогічний тексти, типи і жанри мовлення, лиш окремі з них можуть стисло їх схарактеризувати – подати структуру чи вказати на їхню відмінність. Аналогічна ситуація і з продукуванням текстів-описів, текстів-розповідей і текстів-роздумів, старшокласники не можуть побудувати діалоги з репліками-монологіями – описами,

розповідями чи роздумами, підготовлені виступи перед аудиторією учні можуть лише зачитати, експромтні тексти на запропоновану тему незмістовні, мовлення при цьому безбарвне, нецікаве.

Формування текстотворчої діяльності старшокласників відбувається відповідно до вимог навчальної програми з української мови [4, с. 112].

Звертаємо увагу на змістові та структурно-функційні особливості текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення, що відображені у програмі з української мови: 10 клас – монологічне мовлення: розгорнуте повідомлення в науковому, публіцистичному стилях за попередньо складеними планом, тезами, конспектом; діалогічне мовлення: моделювання і розігрування діалогів відповідно до ситуацій, телефонної розмови, виступу під час бесіди, дискусії, полеміки; твір-роздум на суспільно-політичну тему в публіцистичному стилі. 11 клас – монологічне мовлення: публічний виступ (риторика), діалогічне мовлення: діалог-обмін думками, враженнями [4, с. 85-89].

Для поглиблення знань про текстотворення пропонуємо відтворити і повторити матеріал про: монолог, монологічну (надфразову) єдність, монологічні висловлювання у складі діалогічного спілкування; риторика, публічний виступ (промова, доповідь, повідомлення на запропоновану тему тощо); підготовка до публічного виступу (план, тези, конспект); діалог (діалогічна єдність, діалогічні репліки, їхня класифікація (за значенням, за обсягом, за метою висловлювання); полілог (дискусія, диспут, обговорення, бесіда, правила їх проведення); паралінгвістичні засоби, що супроводжують мовлення: постава, міміка, жести, інтонація; техніка мовлення (виразність, правильність, логічність тощо); культура мовлення, етичні мовленнєві формули, прийняті в ораторській практиці, дотримання правил мовленнєвого етикету. Опрацювання теоретичного матеріалу завершується текстотворчим процесом: 1) вибір теми висловлювання, складання плану, моделювання тексту з добором відповідної лексики, вибір звертання, логічне продукування речень, щоб відповідали темі, добирання доречних формул мовленнєвого етикету тощо; 2) тренування у виголошенні підготовленого тексту на рівні говоріння, інтонування, дотримання правильної дикції, показників мовленнєвої культури, мовленнєвого етикету та логіко-емоційної виразності.

У процесі формування текстотворчої діяльності школярів враховуються їхні знання, вміння і досвід текстотворення. Відтворення і продукування текстів як засобу формування текстотворчої компетентності учнів старших класів зумовлено лінгвістичними, тематично-орієнтованими і лінгвометодичними чинниками. Лінгвістичні фактори стосуються дотримання мовних норм, показників мовленнєвої культури, вивчення різних типів мовлення, усвідомлення структури текстів (розповідей, описів і роздумів), що дає змогу формувати активну мовну особистість, здатну відтворювати і створювати власні висловлювання. Тематично орієнтовані чинники спрямовані на підготовку учнів до усного продукування текстів відповідно до комунікаційних тем у процесі текстотворчої діяльності. Лінгвометодичні фактори текстотворення активізують пізнавально-комунікаційну діяльність учнів; забезпечують взаємопов'язаний розвиток мислення і мовлення школярів; сприяють формуванню в них інформаційних, описових, аргументаційних умінь.

Під час формування текстотворчої компетентності учнів старших класів приділяється увага визначенню «психолого-педагогічних засад ефективного формування текстотворчої компетентності старшокласників: ускладнення пізнавально-комунікативної діяльності учнів, схильність до міркувань та дискусій, особистісне самовизначення, розвиток мотиваційної сфери [3, с. 10].

Процес вироблення учнями старших класів текстотворчої компетентності відбувається на рівні трьох видів креативної діяльності: 1) мовно-мовленнєвої, на основі якої виробляються уміння відтворювати готові тексти, продукувати власні висловлювання, дотримуючись мовних норм, керуючись текстотворчими знаннями й уміннями, здобутими в попередніх класах; 2) активізації текстотворчих процесів під керівництвом учителя і за умови особистої потреби реалізації текстотворчої активності (повідомити, розповісти, описати, обміркувати), застосовуючи критичне мислення, навички саморегуляції текстотворення; 3) самостійного стимулювання учнями власної творчої активності, створення висловлювань та оцінювання текстотворчої діяльності.

Оптимізація навчання текстотворення пов'язана з використанням традиційних та інноваційних форм, методів і прийомів навчання. Основною формою сучасної освіти в нашому суспільстві є урок, який має забезпечувати особистісно-орієнтований підхід і розвиток у старшокласників критичного мислення. З цією метою пропонуємо використовувати уроки розвитку зв'язного мовлення (усного навчального твору, роботи за картиною, створення текстів публіцистичного стилю – замітки, статті, нарису, уроки діалогів, практичної риторики, повідомлення інформації), та нестандартні уроки: КВК, семінари, дискусії, конференції, мають за мету підготовку, продукування і виголошення текстів. Кожний з названих уроків має свою структуру, яку можна змінювати залежно від його мети і завдань. Пропонуємо структуру уроків діалогів, практичної риторики, КВК [2, с. 100].

Структура уроку діалогів: 1. Організаційний момент (1 хв.). 2. Повідомлення теми та мети уроку (1-2 хв.). 3. Актуалізація опорних знань (2 хв.). 4. Повідомлення теоретичних відомостей (5 хв.). 5. Закріплення вивченого: 5. 1. Удосконалення вмінь і навичок говоріння в діалозі (читання діалогів в особах, робота над промовлянням реплік, їх інтонуванням; складання тематичних реплік, робота над використанням правильних форм звертання, що відповідають діалогічній ситуації, робота над їх інтонуванням, продукування діалогічних єдиностей тощо) (12–14 хв.). 5. 2. Тренування в діалогічному спілкуванні: створення учителем комунікативних природних і штучних (вербально описаних) ситуацій, створення діалогічних текстів, їх розігрування тощо (14 – 15 хв.). 6. Домашнє завдання (2 хв.). 7. Підсумок уроку (3 хв.) [2, с. 27]. Етапи уроку діалогів часто збігаються з етапами уроку вивчення нового матеріалу.

Структура уроку практичної риторики: 1. Організаційний момент (1 хв.). 2. Повідомлення теми та мети уроку, мотивація навчальної діяльності (2 хв.). 3. Актуалізація опорних знань (3 хв.). 4. Вивчення нового теоретичного матеріалу (5–7 хв.). 5. Закріплення вивченого: 5.1. Навчальне аналітичне читання зразкового публічного тексту, що вивчається, із побудовою запитань до прочитаного (7–10хв.). 5.2. Складання власного висловлювання (промови чи доповіді) (12 хв.). 5.3. Перевірка складеного тексту: зачитування учнем вголос, висловлювання учителем зауважень, побажань (5–7 хв.). 9. Домашнє завдання (врахування зауважень, удосконалення тексту) (2 хв.). 10. Підсумок уроку (1–2 хв.) [2, с. 29].

Структура уроку-КВК: 1. Організаційний момент (1 хв.). 2. Перевірка домашнього завдання за допомогою спеціально підібраних завдань, сцен, діалогів (8 хв.). 3. Актуалізація опорних знань у вигляді розв'язання кросвордів (7 хв.). 4. Повідомлення теми та мети уроку; мотивація навчальної діяльності (1 хв.). 5. Виконання завдань із вибором правильних відповідей (тести) (7–8 хв.). 6. Відгадування загадок (7 хв.). 7. Творчі завдання з використанням мовного матеріалу (10–12 хв.). 8. Домашнє завдання (2 хв.). 9. Підсумок уроку (1 хв.) [2, с. 56].

Структура уроку-дискусії: 1. Організаційний момент (1 хв.). 2. Повідомлення теми та мети уроку; мотивація навчальної діяльності (2 хв.). 3. ступне слово вчителя (про дискусію, її суть, і потребу проведення (3–5 хв.). 4. Постановка дискусійних запитань (3–5 хв.). 5. Аргументовані виступи учнів з проблеми (20–25 хв.). 6. Аналіз і синтез дискусійної теми (5 хв.). 7. Підсумкове слово вчителя (2–3 хв.). 8. Домашнє завдання (2 хв.). 9. Підсумок уроку (1 хв.) [2, с. 30].

Інноваційними називають методи навчання, спрямовані на «упровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до очікуваних результатів» [1, с. 185]. До них належать: діалогів, тематичні бесіди, обговорення проблеми, ситуаційні висловлювання, інсценування, ділові ігри, дискусії, диспути, «мозковий штурм» тощо.

Формування текстотворчої компетентності старшокласників за допомогою інтерактивних методів передбачає «активну взаємодію учнів: співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), моделювання життєвих та професійно-орієнтованих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин та відповідної ситуації» [5]. У процесі формування текстотворчої компетентності учнів старших класів «обираємо імітаційні, операційні, рольові, ділові ігри, ігри-вправи, -змагання та ін.» [5].

Особливо результативним є метод вправ, що має імітаційний, аналітично-інтерпретаційний, конструктивно-трансформаційний і творчий характер.

До першої групи вправ належать імітаційні, що мають за мету детально, близько до тексту відтворити висловлювання.

Мета аналітично-інтерпретаційних вправ – провести аналіз мовних, змістових, паралінгвістичних чи інших компонентів тексту, інтерпретувати висловлювання.

Конструктивно-трансформаційні вправи спрямовані на перетворення змісту тексту залежно від мети створення висловлювання.

Пропонуємо питання для перевірки текстотворчих знань:

1. Що таке текст? Дайте визначення.
2. Поясніть, як ви розумієте поняття «стиль мовлення».
3. Перелічіть стилі мовлення.
4. Назвіть типи мовлення і подайте структуру кожного типу мовлення.
5. Що таке жанр мовлення?
6. Які жанри мовлення ви знаєте?
7. Назвіть позамовні (паралінгвістичні) засоби мовлення.
8. Які засоби логіко-емоційної виразності ви знаєте?
9. Що таке діалог? Що є одиницею діалогічного мовлення?
10. Як класифікуються діалогічні єдності?
11. Що таке монолог? Назвіть жанри монологічних текстів.
12. Що таке полілог? Назвіть жанри полілогічних текстів.

Пропонуємо завдання для перевірки текстотворчих умінь:

1. Скласти текст-опис природи (портрет, інтер'єр) (5–7 речень).
2. Скласти текст-розповідь (5–7 речень), виголосити її.
3. Скласти текст-роздум (5–7 речень), виголосити її.
4. Розіграти діалог за ситуацією, запропонованою учителем.
5. Провести дискусію на соціально актуальну тему.

Отже, робота над текстотворенням є важливою у процесі розвитку зв'язного мовлення старшокласників. У перспективі її варто було б розглянути в парі з текстосприйняттям.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Оцінювання та відбір педагогічних інновацій: теоретико-прикладний аспект: Наук-метод. посіб. / За ред. Л. Даниленко. К.: Логос, 2001. 185 с.
2. Палихата Е. Я. Уроки української мови: класифікація, типи, структура. Навчально-методичний посібник. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2017. 100 с.
3. Перхайло Н. А. Формування текстотворчої компетентності старшокласників у процесі профільного навчання української мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2013. 22 с.
4. Українська мова. Навчальні програми. 5-11 класи. Харків: Ранок, 2016. 112 с.
5. <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/>